

ETNOLOŠKA OBRADA SUVREMENIH PROŠTENJARSKIH ZAPISA NA TRSATU

DR. JASNA ČAPO

Institut za etnologiju i folkloristiku

Autorica analizira molitve hodočasnika na Trsatu zapisane u razdoblju između 3. kolovoza i 22. studenoga 1987. Građa je obrađena pomoću suvremenih etnoloških predložaka. Znatni dio studije posvećen je objašnjavanju metodskih postupaka. Molitve su analizirane s različitih gledišta, od kojih valja istaknuti analizu vrsta molitava, analizu motiva prema vrsti molitve i prema korisniku molitve, analizu korisnika, nazivlja za Mariju, glagola kojima se označava Marijino djelovanje i načina obraćanja Mariji. Sve su statističke analize potkrijepljene primjerima molitava.

UVOD

Etnološki interes proučavanja proštenjarskih zapisa u njihovu je marginalnom karakteru – oni su izvanliturgijski oblik pobožnosti (usp. Hoško, 1983). Etnološki su zanimljivi kao izvorište podataka o vjerničkim interesima, radostima, žalostima i tjeskobama, obiteljskome životu, shvaćanju života, smrti i ulozi vjere u životu.

Autorica jedne recentne knjige o pučkoj pobožnosti u elzaškome svetištu Thierenbach (Herberich-Marx, 1991) afirmira potrebu istraživanja zemljopisnih, topografskih (unutar crkve), psiholoških, kulturoloških, religijskih i simboličkih vidova proštenjarskih zapisa.

Autorica uočava da u zemljopisnome smislu na praksu proštenjarskih zapisa nailazimo samo u značajnim svetištima – prošteništima, hodočasničkim mjestima, a ne i u omanjim župnim crkvama ili kapelama. Autorica dalje ističe da je crkva prostor liturgije, ceremonije, obreda. Stoga nije bez značenja u topografskome smislu (u smislu smještanja unutar svetišta) da su knjige zapisa izložene u marginalnome dijelu crkve, obično u njezinu dnu.¹ Smještanje knjige u uda-

¹ Na Trsatu izvanliturgijsko obilježje prakse naglašeno je izlaganjem knjiga u kapelici namijenjenoj za izlaganje votivnih darova. Riječ je o nekadašnjoj samostanskoj kapelici (što i

ljeni prostor (ili, dodajemo, sporedni prostor kao na Trsatu) imade, prema autoricu, važnu psihološku posljedicu. Zbog takva smještaja knjiga proštenjarima koji odluče zapisati svoju poruku Mariji osigurana je anonimnost, koja, navodno, potiče iskrenost i povjeravanje, jer je vjernik prilikom zapisivanja skriven od pogleda ostalih posjetitelja svetišta. Kulturološki, ti zapisi pružaju mogućnost analize zajedničkoga znanja (kulture) posjetitelja svetišta u domeni poimanja čovječjega mjesta u svijetu, poimanja onostranoga, smrti i sl. Napokon, u religijsko-simboličkome smislu zapisi su način na koji vjernik izražava svoje duhovno traženje, način na koji on materijalizira svoje potrebe za transcendentnim, osjećajući »snažnu potrebu da ostavi tragove svojega života« (Herberich-Marx, 1991: 142–143).

U ovome ćemo istraživanju posvetiti pažnju kulturološkim i religijskim vidovima proštenjarskih zapisa. No prije želimo ukratko izložiti neka teorijska razmišljanja nastala tijekom obradbe zapisa i pisanja teksta. Čini nam se da naš tekst nosi obilježja dvostruke fikcionalnosti – jedna nastaje na razini korištene građe (proštenjarski zapisi) a druga na razini istraživačeva tumačenja i analize tih zapisa.

Proštenjarske zapise možemo svrstati u kategoriju autobiografskog diskursa definiranog kao »diskurs u kojem govornici/pisci proizvode verzije o sebi i drugima, propitujući se o svojim životima i svijetu u kojem žive« (Velčić, 1991:11). Iako proštenjarskim zapisima o sebi i o drugima² nije cilj propitivanje o životu i svijetu, već komuniciranje s božanskim radi traženja milosti ili zahvaljivanja za milost, oni ipak prenose shvaćanje svijeta zapisivača, oni mogu biti građa za istraživanje poimanja svijeta i ljudskoga života. U tome kratkom zapisu proštenjar prikazuje sebe i druge, svoj život i svoje shvaćanje onostranoga svijeta, govori o svojem najskrivenijem *ja*, onome *ja* koje traži pomoć i zaštitu izvan svojega svijeta, od božanske osobe.

Međutim, književni su teoretičari, etnolozi i istraživači nekih drugih struka upozorili da takvi autobiografski tekstovi ne mogu biti neposredni izvori za proučavanje zapisivačeva svijeta (usp. Velčić, 1991). Naime, autobiografski je iskaz uvijek pretočen u neku formu, u neki pripovjedački oblik koji ima svoje konvencije, tj. koji zadaje određena pravila iznošenja sadržaja iskaza. Proštenjarski zapis možemo smatrati jednim konvencionalnim tipom diskursa koji utječe na komunikaciju između čovjeka i božanstva. Proštenjarski zapis posreduje i uobličava ljudsko iskustvo, a time ga, kako će pokazati naša analiza, uopćava. Stoga moramo imati na umu da predmet naše analize i interpretacije nije samo ljudski život nego i zapis o životu, zapis koji podliježe konvencijama žanra pretvarajući autobiografski diskurs u neosobni, uopćeni izraz, možemo reći fikciju. Moramo imati na umu da ne dopiremo do ljudskih života izravno,

danas katkad ima tu funkciju), neko vrijeme na korištenju sportskoga društva *Partizan*, a od 1963. ponovno sastavnome dijelu trsatskoga samostana (Cvekan, 1985:123).

² Vidjeti kasnije o razlici zapisa s molbom za sebe i/ili za drugoga.

već posredno preko zapisa. Ta je posredna uloga zapisa što rezultira neosobnim, općenitim iskazima, razvidna u analizi motiva i forme trsatskih zapisa.³

Interpretacijom građe i pisanjem teksta također nastaje fikcija. Etnologija je tek onedavno počela sustavno ispitivati kako nastaju etnološke interpretacije i tekstovi. Tome relativno kasnom ispitivanju razlog je postojeća ideologija što postulira transparentnost etnografskih opisa kulture i neposrednost životnoga iskustva (Clifford, 1985:6). Interpretacija kulture i pisanje o njoj tom su ideologijom svedeni na metodu: smatra se da ako istraživač raspolaže s dobrim terenskim bilješkama i zna crtati točne karte, on bez teškoća može napisati rezultate istraživanja. Kritičari takvoga poimanja usredotočuju se na nastajanje etnoloških tekstova ističući njihovu konstruiranu, umjetnu prirodu. Iz takvoga poimanja proizlazi i govorenje o etnološkim tekstovima kao o fikcijama, tj. o parcijalnim kulturološkim i historijskim istinama (isto, str. 6–7). Suvremeni će istraživač prihvatiti kao svoje polazište da je svako znanstveno istraživanje, pa tako i etnološko, ukalupljanje, pravljenje (*making*) i izmišljanje (*making up*) stvarnosti, prihvatit će da je njegov tekst tek jedna moguća interpretacija, jedno moguće viđenje stvarnosti. Toga smo bili svjesni pri analizi i interpretaciji trsatskih proštenjarskih zapisa.

Uz to, naš je tekst »scientistički« – služi se kvantifikacijom i statističkim metodama obradbe podataka. Čini nam se da je ovdje to bio jedini mogući postupak obradbe građe jer nam je polazište bio veliki broj proštenjarskih zapisa, a ne, kao što je inače uobičajeno u etnologiji, građa prikupljena terenskim istraživanjem u razgovoru s ljudima, tzv. kazivačima. Kvantitativna su istraživanja u etnologiji kritizirana još šezdesetih godina. Primjerice, Berreman nalazi da je problem kvantificirajućega pristupa (i ne samo njega!) u tome što on »rezultira najčešće u pouzdanim opisima i interpretacijama, no čija je valjanost upitna« jer, općenito uzevši, u etnologiji nema testova za provjeru ispravnosti etnografskih interpretacija (Berreman, 1966:347–348). Etnologija nema kriterija kojima može prosuditi dvije različite interpretacije iste građe, osim po tome koliko je neka interpretacija uvjerljiva⁴ (isto, str. 348). S time na umu, i s autorovom preporukom da izlaganje metodologije omogućava svakome čitatelju kontrolu našega rada, a drugome istraživaču iste pojave provjeru rezultata, započinjemo tekst dužim opisom postupka obradbe i interpretacije zapisa. Nadamo se da tako možemo izbjeći njegovoj fikcionalnosti.

POSTUPAK OBRADBE I INTERPRETACIJE ZAPISA

Ne znamo točno kada su posjetiteljima trsatskoga svetišta stavljene na raspolaganje knjige za zapisivanje svojih molitava. Ta je praksa postojala barem od

³ Vidjeti raspravu Mirne Velčić o konstruiranju subjekta u jeziku i o pripovijedanju o vlastitome životu (1991).

⁴ Primjerice, Redfieldova i Lewisova analiza kulture meksičkoga sela jasno su pokazale nedostatak mogućnosti za provjeru etnografskih rezultata.

polovice pedesetih godina,⁵ no do danas su nam sačuvani primjerci knjiga od 1977. godine.⁶ Obradili smo dvije od dvadesetak knjiga proštenjarskih zapisa sa Trsata. Prva je obrađena najstarija sačuvana knjiga iz 1977. Ona je poslužila kao uzorak za pronalaženje postupka kompjutorske obradbe podataka. Koristeći se svim nedostacima interpretacije i obradbe toga uzorka, ponešto je promijenjena metodologija obradbe drugoga uzorka, uzetoga iz knjige ispunjene 1987. Zbog eksperimentalnoga obilježja prvoga uzorka u svim elementima nije bilo moguće usporediti zapise iz 1977. i 1987, te se ovaj tekst temelji na analizi zapisa iz 1987, donoseći, gdje je to bilo moguće, rezultate analize iz 1977. Usporedbe pokazuju neke izrazite sličnosti ali i poneku razliku.

Na knjigama nema nikakvih uputa što i kako u njih valja upisivati; na knjizi iz 1977. zapisano je da je to »Knjiga molitava«, na onoj iz 1987. »Spomen knjiga«. Bez obzira na različite naslove što su ih dali svećenici trsatskoga svetišta, obje knjige sadrže slične zapise – molitve i zahvale što ih vjerci upućuju Mariji.

Nekoliko je metodskih problema vezano uz obradbu zapisa. Ponajprije, pitanje je veličine i reprezentativnosti izabranoga uzorka. Valjalo je odlučiti koliko ćemo zapisa odabrati iz knjige zapisa za 1987. U knjigama molitava nalazimo i do 2.000 ili 2.500 zapisa.⁷ Analiza zapisa iz 1977. pokazala je da 1.000 zapisa daje statistički pouzdane rezultate.⁸

Prvotnu ideju da se iz knjige izaberu zapisi upisani određenoga dana (primjerice na neki Marijin blagdan) nije bilo moguće ostvariti zbog toga što se tekstovi nisu zapisivali kronološkim redoslijedom te zbog toga što mnogi nemaju datum. Stoga je za obradbu bilo najjednostavnije uzimati zapise redom kojim su upisani, pretpostavljajući da ti zapisi nisu ni po kojem svojem obilježju selektivni.

Metodologiju smo izradili koristeći se dvjema analizama sličnih zapisa (Fainzang, 1991; Herberich-Marx, 1991⁹). Metodski postupak tih dvaju priloga nije bio automatski primijenjen na obradbu trsatskih zapisa. Geneviève Herberich-Marx analizirala je teme i rječnik molitava zapisanih u bazilici Notre-Dame de Thierenbach u francuskoj pokrajini Alsace, u razdoblju od 1. svibnja 1980. do 31. prosinca 1980. Kvantifikacija tema zapisa omogućila je otkrivanje interesa i briga proštenjara. Nadalje, formalnom je analizom značajnih riječi, obraćanja Mariji, te glagola upotrijebljenih za označavanje njezina djelovanja restituirala socijalni i kulturni profil proštenjara koji su ostavili zapise (Herberich-Marx, 1991:141–142).

⁵ Podatak zahvaljujem gospodinu Anti Sekuliću.

⁶ Knjige su sačuvane u razdoblju između 1977. i 1992, dotično za 1977, 1982–1989. i 1991–1992. Zahvaljujući ljubaznosti gvardijana trsatskoga samostana o. Serafina Sabola, sačuvane knjige molitava stavljene su mi na raspolaganje.

⁷ Pritom mislimo samo na one zapise što uz ime i potpis (i možda datum) sadrže i neki kraći ili duži tekst.

⁸ Zapravo i manji broj zapisa daje iste rezultate. Ipak je analizirano 1.000 zapisa iz 1987. zbog toga što taj broj olakšava izračunavanje postotaka pri obradbi pojedinih elemenata zapisa, a istodobno tako veliki broj daje statistički pouzdanije rezultate od manjega.

⁹ Zahvaljujem kolegici mr. Maji Povrzanović, koja me je uputila na tu knjigu i poslala mi njen kseroks.

Sylvie Fainzang istraživala je zapise molitava iz bazilike Notre-Dame de Bonne Garde u mjestu Longpont -s/Orge kraj Pariza, u razdoblju od 22. studenoga 1987. do 29. travnja 1988. Autoričin postupak nije izrazito kvantitativan, pače, veliki je dio teksta posvećen analizi nekoliko zapisa istih autora. Osnovni su autoričin interes molitve za zdravlje kao vrsta terapijskoga postupka.

Trsatske smo zapise razradili prema modelima obiju autorica. Međutim, tijekom upisivanja u kompjutor uzorka iz 1977. i povremenih analiza upisane građe mijenjali smo početni predložak kategorizirajući elemente zapisa na drukčiji način nego što su to učinile dvije autorice.¹⁰ Primjerice, polazeći od pretpostavke da su molbe i zahvale različite vrste zapisa, upisom smo omogućili zasebnu analizu njihovih motiva. Nadalje, predviđjeli smo unaprijed i analizu vrsta zapisa s obzirom na korisnika, dotično za osobu na koju se molitva odnosi (usp. Fainzang, 1991).

Svaki je zapis kompjutorski obrađen tako da je zabilježen broj knjige i stranica na kojoj se nalazi te je svakomu dodan jedinstveni broj upisa. Kompjutorska kartica sadrži i slijedeće podatke: datum, ime i prezime vjernika, jezik zapisa, mjesto ili regija iz koje dolazi vjernik, spol, dob, dužina i forma zapisa, vrsta zapisa, korisnik zapisa, motiv molbe odnosno motiv zahvale, te posebna polja za motive molbi i zahvala prema korisniku, denominacija Marije, spominjanje drugih svetaca, glagol kojim se obraća Mariji i glagol kojim se označava Marijino djelovanje, te završetak zapisa. Predviđeno je i jedno polje za upis cijeloga teksta zapisa.

Za obradbu su preuzeti samo oni zapisi što uz ime i prezime vjernika imaju i neki kraći ili duži tekst. Dakle, izostavljeni su svi zapisi u kojima se vjernik samo potpisuje i/ili stavlja datum posjeta svetištu. To znači da dobiveni uzorak ne može dati ukupnu sliku frekvencije zapisivanja posjetitelja u određenome vremenskom razdoblju, niti sliku odnosa spolova među zapisivačima. Već spomenuto nebilježenje datuma i umetanje naknadnih zapisa pridonosi prvoj nemogućnosti, a drugoj pridonose i nečitki potpisi zapisivača. U vezi s potpisom je i jedan drugi problem – očitavanje tko je zapravo potpisnik (pojedinaac ili skupina) te u čije ime ta osoba govori (svoje ili drugih ljudi). Iako je u potpisu često samo ime i prezime jedne osobe, potpisnik nerijetko govori u množini, tražeći nešto »za nas«. Te smo slučajeve interpretirali na dva načina. U većini je slučajeva moglo biti pretpostavljeno da zapisivač molitve moli za sebe i za svoju obitelj (»moli za nas«). U manjemu je broju slučajeva zamjenica »nas« interpretirana kao općeniti zaziv za sve ljude svijeta (»moli za nas grešnike/bijednike ili sl.«, usp. Fainzang, 1991).

Ove su pretpostavke bitno obilježile interpretaciju zapisa. Sustavno su provedene tek na uzorku zapisa iz 1987. U sustavnome je razlikovanju potpisnika (pojedinaac ili cijela obitelj) te korisnika molitve, tj. onoga za koga se u molitvi moli (molitelj i/ili cijela obitelj) napravljen najveći odmak od metodskoga po-

¹⁰ Novi je predložak upotrijebljen pri obradbi zapisa iz 1987. Zbog novoga predloška obradbe zapisa neke rezultate naše analize nismo mogli usporediti s rezultatima analize dviju autorica.

stupka Herberich-Marx. Ta je autorica molitve za obitelj interpretirala kao temu (motiv) zapisa, ne razlikujući pojedine motive tih molitava (primjerice, molitva za zdravlje ili čuvanje obitelji i sl.). Zbog toga rezultati dviju analiza nisu uvijek usporedivi.

Uz zapise na hrvatskome jeziku u prvi smo uzorak uvrštavali i zapise na stranim jezicima. Međutim, dobiveni je postotak tih zapisa premalen (6,4%) da bi se na njegovu temelju mogla napraviti statistička analiza to više što se radilo o nekoliko različitih skupina stanih proštenjara, najviše Slovenaca, Talijana, Nijemaca, Engleza i Francuza. K tome, neki su zapisi bili pisani na neprepoznatljivim stranim jezicima (jedan čak i arapskim ili hebrejskim pismom) i sl. Zbog malenoga broja takvih slučajeva drugi je uzorak ograničen na zapise hrvatskih proštenjara. Nekoliko je njih pisano stranim jezikom, no iz zapisa je razvidno da je riječ o hrvatskome proštenjaru koji se služi stranim jezikom. Pretpotavljamo da je korištenje stranoga jezika strategija kojom vjernik želi postići nerazumijevanje poruke i osigurati anonimnost.

Radi lakše statističke obradbe pri upisu smo napravili prvu interpretaciju motiva zapisa sažimanjem vrlo raznolikih tema molbi i zahvala u nekoliko kategorija. Katkad je zapis sadržavao nekoliko, pet pa i šest i sedam različitih tema (usp. Fainzang, 1991; Herberich-Marx, 1991), te je ukupni broj navedenih tema veći od broja zapisa. Motivi molbi svrstani su u sljedeće skupine: a) općenite molbe za pomoći i uslišanjem uključuju i molitve što govore o molbi, molitvi, želji, zagovoru i sl.; b) molbe za čuvanjem, zaštitom, pratnjom i prisutnošću; c) molbe za zdravljem; d) molbe vezane za svakodnevne konkretne aktivnosti – posao, škola, gospodarstvo, kuća i sl.; e) zahtjevi vezani za ljubav, brak i djecu; f) molbe za obraćenjem, čvrstom vjerom i oprostom grijeha, uključujući one moralnoga predznaka kao traženje snage, strpljivosti, poslušnosti, čistoće i sl.; g) molbe za pozitivnim nematerijalnim stvarima kao što su sreća, zadovoljstvo, mir, sloga, uspjeh i sl. te konačno h) molbe u kojima se navode egzistencijalni problemi (nevolje, problemi, patnje, tjeskobe, tuge i sl.) koji su izvorjem molbi i koji opravdavaju vjernikovo obraćenje Mariji. Ostale su molbe vrlo različite (molitve vezane za smrt, putovanja, ponovni dolazak na Trsat, zatim neobične želje kao mršavljenje, odlazak na skijanje, sjedenje u klupi s najboljim prijateljem, itd.). Zbog maloga su broja slučajeva predstavljene kao zasebna skupina.

Isti se motivi ponavljaju u zahvalnim molitvama, s tim da su među njima zbog učestalosti izdvojene još dvije kategorije – zahvala za netom učinjenu molbu i zahvala za podijeljenu milost. Milost se inače nalazi i kao motiv molbi, ali u malome broju slučajeva (svoga četiri 1987) te je priključena kategoriji općenitih molbi. Motivi molbi i zahvala zasebno su analizirani zbog razlika u njihovoj učestalosti.

Formalnu analizu zapisa nismo proveli jer su svi zapisi pisani prozom i svakodnevnim govorom. Nadalje, gotovo su svi slični glede duljine: pretežu zapisi od jedan do tri i pet redaka, a samo iznimno javlja se duži zapis. Općenito, njihov formalni izgled odaje izvjesnu konvencionalnost i ukočenost, iako se na prvi pogled čini da su spontani i individualizirani (usp. Herberich-Marx, 1991:140).

PREDSTAVLJANJE REZULTATA ANALIZE

Zapisi iz 1987. obrađeni su sa svih gledišta najavljenih u metodskome dijelu. Prikazat ćemo prvo opće podatke o zapisima i zapisivačima, a zatim ćemo veći dio posvetiti analizi motiva zapisa i načina obraćanja Mariji.

Datirani zapisi (349 od ukupno 1.000) obuhvaćaju razdoblje od 3. kolovoza do 22. studenoga 1987. Najviše je zapisa u kolovozu (174, od 22. do 31. čak 168) i u rujnu (135, od čega je između 6. i 8. 86 slučajeva, a 62 su na Malu Gospu). Smatramo da koncentracija zapisa u kolovozu i u rujnu nije samo posljedica činjenice da tada započinje upisivanje u obrađenu knjigu nego i većega broja posjetitelja svetištu u razdoblju značajnijih Marijinih blagdana. Eksperimentalni uzorak iz 1977. potvrđuje tu pretpostavku.

Na temelju podataka o potpisima uz zapise možemo govoriti o pretezi anonimnih zapisa. Zbrojimo li nepotpisane zapise, one potpisane s inicijalima, samo s imenom, one što imaju potpuno ili djelimično nečitke potpise, tada možemo reći da u gotovo dvije trećine zapisa nije moguće identificirati potpisnika.

potpis	broj zapisa
nepotpisano	193
inicijali	66
ime	266
prezime	94
ime i prezime	297
nečitko	84
ukupno	1.000

Ne možemo reći da li je anonimnost zapisa namjerna ili nenamjerna. Zanimljivo je da usporedba s uzorkom iz 1977. pokazuje da nije riječ o slučajnome rezultatu: postoci potpisanih i nepotpisanih i njihove različite kombinacije gotovo su isti u obje knjige! To bi upućivalo na zaključak da u oba slučaja raspolažemo sa slučajnim uzorkom građe. Kako je već rečeno, anonimnost i netransparentnost cijeloga zapisa postignuta je u nekoliko slučajeva zapisom na stranome jeziku.

Podrijetlo molitelja zabilježeno je vrlo rijetko, što je još jedan čimbenik koji pridonosi anonimnosti zapisa.¹¹ Poznato je samo u 10,4% slučajeva.¹² Ti podaci

¹¹ Herberich-Marx (1991:146) primjećuje da briga za anonimnošću sprečava stanovnike iz okolice svetišta da otkriju mjesto odakle dolaze. Nasuprot tome, smatra autorica, putnik iz udaljenoga kraja nalazi određeni ponos u tome da ostavi svoj trag u njemu nepoznatu kraju. Možda je i na Trsatu riječ o sličnoj pojavi. Naime, od stotinjak slučajeva u kojima se spominje mjesto podrijetla samo se u desetak navodi Rijeka.

¹² 7% zapisa u Thierenbachu ima mjesto podrijetla proštenjara (Herberich-Marx, 1991:145).

ne daju mogućnost za statističku analizu podrijetla hodočasnika, to više što ono nije zapisivano slučajno, već po uzoru na prethodni zapis: kad jedan hodočasnik zabilježi mjesto iz kojega dolazi, tada na toj stranici i drugi iz istoga ili iz drugoga mjesta bilježe svoje podrijetlo, da bi već na sljedećoj stranici spominjanje mjesta podrijetla izostalo. Možemo na temelju postojećega uvida, a bez težnje za statističkom točnosti reći da proštenjari dolaze na Trsat sa svih strana gdje živi hrvatski živalj: iz Zagorja, Prigorja, Međimurja, Podravine, Slavonije, Moslavine, Banije te sjevernog i južnog Primorja. Katkad nailazimo i na zapise hrvatskih emigranata iz Australije i Kanade. Trsat je, dakle, nacionalno hodočasničko mjesto.

Anonimnost zapisa onemogućuje detaljniju analizu posjetitelja po spolu. Moguće ga je prepoznati iz imena molitelja i iz teksta zapisa.

spol	apsol. broj	postotak od 642	od 1.000
ž.	524	81,62	52,4
m.	96	14,95	9,6
m., ž.	22	3,43	2,2
nema	358	—	35,8
ukupno	642	100,00	100,00

Možemo konstatirati da su žene proštenjari koji se najčešće upisuju u knjigu molitava. Na sto žena nalazimo samo 18 muškaraca upisanih u knjigu molitava.¹³ Uzorak iz 1977. daje gotovo iste rezultate, što je još jedna potvrda da je uzorak iz 1987. pouzdan i slučajan izvor podataka.

Vezano za formu zapisa, odnosno za njihovu dužinu i način izražavanja, 95% zapisa kraće je od 5 redaka, a 100% ih je pisano prozom. Tek je šest slučajeva u kojima je molitelj upotrijebio neku formulu tipa »moli za nas grešnike« ili »oslobodi nas od svih zala ovozemaljskih« ili »neka bude volja tvoja koja živiš i kraljuješ u vijeke vjekova« ili je prenio stih iz psalma – »usliši molitvu moju i vapaj moj k tebi da dođe« Ps 102(101). Iako u ostalim zapisima sličnih formula nema, to ne znači da su oni individualizirani, pače, oni su gotovo isti s vrlo malim varijacijama. Uostalom, nema mnogo mogućnosti za originalnost jer su zapisi u većini svedeni na tri elementa – obraćanje Mariji, glagol zahvaljivanja ili molbe i motiv zahvale ili molbe. Evo nekoliko primjera uobičajenih zapisa:¹⁴

Majko Božja budi mi u pomoći.

Molim te podari sreću i mir meni i mom mužu. Daruj nam porod i sreću.

¹³ To je nešto manje muškaraca negoli u Thierenbachu, gdje ima 23 muškarca na 100 žena (Herberich-Marx, 1991:144).

¹⁴ Zapisi su prenešeni kako stoji u originalu, sa svim gramatičkim pogreškama što su ih učinili zapisivači. Općenito uzevši zapisi trsatskih proštenjara ne ukazuju na visoku razinu pismenosti proštenjara. Slično možemo reći za zapise francuskih proštenjara.

Vječno ći ti biti zahvalna.

Hvala ti Marijo što si mi dala milost što sam ovamo došla još jedan put hvala majko Trsatska.

Draga Gospe molim te pomozí mojoj djeci i meni mnogo ti hvala.

Odnos između vjernika i Marije ostvaruje se kao traženje ili molba, zahvala, pohvala i sl.

vrsta zapisa	aps. broj
molbe	475
zahvale	166
molba, zahvala	343
a) molba, zahvala	122
b) zahvala, molba	221
ostalo	16
ukupno	1.000

Molba je najčešći zapis (samostalno i kombinirano sa zahvalom): samostalno se nalazi gotovo u isto toliko slučajeva u koliko nalazimo zahvalu sa i bez kombinacije s molbom. Zahvala je, pak, češća u kombinaciji s molbom negoli samostalno. Priključimo li samostalnim molbama zapise u kojima je molba kombinirana sa zahvalom, tada više od 80% svih zapisa sadrži neko traženje upućeno Mariji. Kombinirani je zapis u jednoj trećini slučajeva prvo molba, a onda zahvala,¹⁵ od čega je 98 slučajeva u osnovi molba kojoj je samo pridodana zahvala za molbu izraženu u konkretnome slučaju. Mogli bismo reći da su i to u osnovi molbe, što još više smanjuje relativni broj zahvalnih zapisa. Ostali su slučajevi u kojima se samostalno pojavljuje neki iskaz štovanja Marije, kao pozdrav, slavljenje i sl. U 4% slučajeva iskazi su štovanja kombinirani s prosidbenim ili zahvalnim zapisima. U 1.000 je zapisa identificirano samo pet zavjeta, uvijek kombiniranih ili s molbom ili sa zahvalom. U svima se, osim u jednome, navodi o kakvome je zavjetu riječ:

... Pomozí mi ako postojiš, a ja ti obećavam da ću svaki mjesec doć zapalit svjećú u tvoje ime.

Molimte majko Božja pomognimi za sve što te molim dolaziću ovde za pokoru do Božića. Tvoja N.

¹⁵ To je drukčije negoli u Thierenbachu, gdje za svaku kombinaciju zahvale i molbe ima četiri zapisa u kojima se prvo navodi molba a onda zahvala (Herberich-Marx, 1991:147). I druge su razlike u odnosu molbi i zahvala: u Thierenbachu je mnogo više samostalnih negoli kombiniranih molbi (70,85% spram 15,7%). Istodobno, manje je zahvala i samostalnih i kombiniranih (6,79 i 15,7%)(isto).

Dvije su zavjetne molbe od iste žene:

Draga majko Božija i naša majko ovaj zavjet sam obišla na koljenima u znak tvoga svetog vela¹⁶ i tjela.

Draga Majko Trsacka Tebi sam obišla zavjet za moju djecu i za moga P. da ih čuvaš svojim tijelom i svojim svetim velom. Budi nam u pomoći u svakoj prilici. Čuvaj mi moga muža na remorkeru sa onim dragim kamenom što sam mu dala neka mu bude mirno more. Tvoja Lj.

Naspram 1977. primjećujemo manji broj molbi (za oko 12% od samostalnih molbi) i veći broj zahvala (za oko 12% od ukupnoga broja zahvala, te za oko 3% od samostalnih zahvala). Brojke pokazuju da je povećani udio zahvala 1987. nastao prije svega zahvaljujući povećanom broju kombiniranih zapisa, a manje povećanju broja samostalnih zahvala.

Pogledajmo sada analizu tema molitava. Najprije su zasebno analizirani motivi molitava u samostalnim molbama, a zasebno u kombiniranim prosidbeno-zahvalnim zapisima. Kako je rezultat analize bio gotovo isti, s tom razlikom da su motivi kombiniranih zapisa nešto općenitiji (više se traži zaštita i pomoć), a motivi samostalnih molbi nešto specifičniji (više se traži zdravlje i sreća), predstavljamo analizu ukupnih motiva, tj. motiva zabilježenih u svim molbama bez obzira na to jesu li ili nisu kombinirane sa zahvalama. U 818 zabilježenih molbi identificirano je 1.546 različitih motiva ili gotovo dvije teme u prosjeku na svaku molbu.¹⁷

teme	apsolutni broj slučajeva	postotak	
		od 818	od 1.546
zdravlje	348	42,54	22,51
sreća	297	36,31	19,21
opć. pomoć	288	35,21	18,63
zaštita	245	29,95	15,85
vjera	112	13,69	7,24
škola	89	10,88	5,76
egz. probl.	74	9,05	4,79
ljubav	60	7,33	3,88
ostalo	33	4,03	2,13
ukupno	1546	–	100

Četiri su osnovna zahtjeva što ih vjernici upućuju Mariji – zahtjev za zdravljem, srećom, općenitom pomoći i zaštitom. Između 30 i 40% svih molbi sadrže

¹⁶ Sličan je simbol – plašt (manteau) upotrijebljen u jednoj molitvi u elzaškome svetištu (Herberich-Marx, 1991:168).

¹⁷ U Thierenbachu omjer je nešto manji: u 1.561 molitvi nađen je 2.541 motiv ili 1,6 motiva u prosjeku po molitvi (Herberich-Marx, 1991:149). Napominjemo da je ovdje riječ o analizi i prosidbenih i zahvalnih molitava, a da mi predstavljamo analizu molbi bez zahvala.

te teme, a sve četiri skupine sačinjavaju oko tri četvrtine od ukupnoga broja tema.

Molba za zdravljem je najčešća. Pretežito je riječ o općemu zahtjevu za zdravljem, a ne o molitvi za zdravljem zbog trenutne bolesti proštenjara ili nekoga drugoga. Samo je u 26 slučajeva izričito navedeno da je osoba bolesna: od toga 11 puta bez približega određenja bolesti, a u ostalim slučajevima spominju se govorni problemi, bolest očiju, lica, noge, prsnoga koša i rak. U tri slučaja spominje se duševno i tjelesno zdravlje, a u tri operacija. Pogledajmo jedan česti općeniti primjer zaziva zdravlja:

Molim te majka božija da dadeš zdravlje meni i mojoj djeci i pomogneš mome sinu. Molim te majka Trsatska.

Marija uglavnom daruje zdravlje ili ozdravlja:

Hvala ti Majčice Božja na svemu molim te ozdravi moju mamu, čuvaj moju djecu i familiju.

Podjednako su prisutni zahtjevi za pomoći i nešto specifičniji za srećom i zadovoljstvom. Zahtjevi za pomoći često imaju ovakav oblik:

*Majko božja Trsatska pomози mi i dalje.
Majko Božja Trsatska budi na pomoći svima nama.*

Marija pomaže sama ili posreduje za pomoć kod Boga, oboje je moguće u jednoj molitvi:

*Majke božje trsatske za zdravlje
Majke božje trsatske za božju pomoć
Majke božje trsatske za unuka sretan u životu
Majke božje trsatske za bolju pomoć.*

Među zahtjeve za općenitu pomoć uvršteni su i općeniti zapisi tipa:

Draga Majko Trsatska puno ti hvala na milosti i dalje se preporučamo.

Marija pomaže u svemu (u životu, radu, ljubavi, a posebice u obitelji), uvijek (u danu i u noći) i svima:

*Draga Majko Trsatska! Pišem ti ponovo jer te molim da mi pomogneš. Pomози mi u ozdravljenju, pomози mi u životu, radu, ljubavi. Pomози i moli za me i moju obitelj. Pomози mojoj majci, mom ocu, baki i djedovima. Podari mi snagu da moj daljnji život bude istkan od zdravlja, ljubavi. Zauvijek ću te voljeti i biti ti vjerna. Želim voljeti i biti voljena. Pomози mi u tuzi i nesreći. Hvala ti Majka Božja Trsatska što si mi pomogla i da sam osjetila tvoj zagovor čuvaj me i dalje i budi mi u pomoći u danu i noći meni i mojoj familiji i oprost mi grehe.
Majko naša, Majko svih bjednika pomози nama svima u ovome našem bjednome životu, pomogla si svakom koji se Tebi utječu i koji pomoći ištu.*

Bez Marijine pomoći ne može se živjeti:

Draga Majka Božija Trsatska Primi moje molitve i milosti nam podaj zdravlje sreće moga sina u tuzi, žalosti i nevolji pomози mu jer bez tvoje pomoći i utijehe nema mira ni sreće...

Skupina molitava za sreću najčešće izgleda ovako:

Majko Božja Trsatska podari nam sreću, zdravlje i radost u porodici.

Sreća može biti i specifična:

Presveta Božja bogorodice spasi me i svih mojih i daj nam sreću živjeti u slozi i zadovoljstvu. To neka bude moj najljepši dar Za Tvoj rođendan!

Marija daje sreću a i može biti sreća:

Majčice Trsatska budi mi sva utjeha, sreća i daj mi puno blagoslova božjega u familiji hvala.

Među molitve za sreću uvrštene su i molitve za blagoslovom, mirom i slo-
gom:

Molim te majčice božja Trsatska da u moju kuću udjeliš blagoslov božji da bude mira i sloge i da moju malu kćerkicu prati sreća, veselje i dobro zdravlje.

Sa srećom se može i blagosloviti:

Majko božja Trsatska molimo te da nas blagosloviš za zdravlje i sreću te da nas to isto prati u budućnosti.

Sreća je najčešće u kombinaciji s molbom za zdravlje:

Majko Božja podjeli mojoj sreću i zdravlje obitelji i sinovima... i mir Božji.

Skupina molbi za zaštitom najčešće je vrlo općenita:

*Majčica draga Trsacka daj nam milost svoju da nas čuvaš i braniš u teškim tegobama podeli nam mir i blagoslov svoj...
Majčice božja čuvaj mene i moju obitelj.*

Zahtjev za zaštitom u manjem je broju zapisa specificiran: u 38 je slučajeva spomenuto čuvanje od zla, u sedam od nevolja, u šest od bolesti, u tri od neprijatelja, u dva od napasti, a po jedan je slučaj zaštite od tegoba, lošega, zlih ljudi, grijeha i nesreća. Sudeći po tim motivima, čini se da vjernik traži zaštitu od nedefiniranih opasnosti i u onim zapisima u kojima je imenuje. U svima je riječ o apstraktnome zlu, a ne o nekoj konkretnoj teškoj situaciji u kojoj se čovjek trenutno nalazi:

*Pomози mi mila majko da budem zdrav i čuvaj me od svake napasti.
Draga majko daj mi zdravlja i sreće u životu i sačuvaj me zlih ljudi.
Draga majčice božja Trsatska. Velika ti hvala za sve milosti koje si mi dala i za sve što si bila uz mene. Budi dalje uz mene čuvaj me od mojih progonitelja*

i neprijatelja i daj mi snage i jakosti da ih nadjačam i pobijedim. Čuvaj mene, moje roditelje i brata i sve naše pokojne i budi uz nas uvijek... kojoj si ti jedina nada i utjeha na ovom svijetu.

Traženje Marijine prisutnosti u životu uvršteno je u skupinu zaštitnih traženja:

Majko molim te čuvaj me i brani, budi uvijek uz mene. Nenapusti me nikada i ne ostavljaj me samu majko, moli za nas.

Zahtjev za obraćenjem peta je najčešća kategorija molbi. Ljudi se mole za obraćenje svih ljudi ili konkretno svojih bližnjih:

Majka Božija Trsatska daj da se obrati sav narod i cijeli svijet. Hvala ti majčice na svim primljenim darovima i dalje ti preporučujem našu dragu djecu, vodi ih pravim putem koji vodi do spasenja. Moli posebno za obraćenje mog budućeg zeta. Hvala.

Molba za osobnu vjeru rjeđa je od molbe za vjeru djece:

*Majko božja daj mi zdravlje, sreću i vjeru u Boga.
Majko mila molim Te obrati svu moju djecu na pravi put. Moli te majka.*

Može biti riječ i o želji da osoba postane časnom sestrom, a ne samo dobrom vjernicom. U sljedećem primjeru osoba još nije do kraja odlučila želi li biti časna sestra ili majka:

Majko moja Trsatska pomozimi Ti i moje želje molim te ispuni:
1. *Da budem dobra vjernica, Hrvatica;*
2. *Da budem zgodna, lijepa, da dobro učim u školi, da dobro završim ovaj razred, da moj brat J. bude dobro u vojski, a I. i M. u školi;*
3. *Da budem časna bilokojeg reda, karmelićanka, milosrdnica itd. (ili da budem dobra majka).*

Ista se molba može izraziti metaforički, često je riječ o putu (usp. Herberich-Marx, 1991:168):

*Draga Majko! Moli za mene da ne skrenem s Božijeg puta i da me Duh Sveti ispunja i vodi kroz život. Želim se sva predati Bogu i biti njegova i potpuno se osloboditi svega svjetovnog. Želim da umre sve što je moje da bi se moglo proslaviti ono što je Božije. Draga Majko puno te voli S.
Draga majko Božja Trsatska molim te za zdravlje moje obitelji, najbližih rođaka, da nas čuvaš od svakog zla i nevolje, i pokažeš nam uvijek pravi put. Hvala ti za sve i budi uvijek uz nas.*

U skupini molitava za vjeru nalazi se i traženje moralnih kvaliteta kao što su snaga, jakost, strpljenje i krepost:

...Zato majčice daj mi snage za život i za ljubav. Molim te i za mog dečka, on ne vjeruje u tvog sina i tvoju ljubav. Daj mu dar da i on jednog dana shvati da je ovaj život prolazan i da iza njega dolazi mnogo ljepši život...

Oprosti i Hvala Ti. Pomozi mojoj duši podari mi strpljenje i mir! Neka se ne svađam s V. neka me voli.

Draga Majčice! Hvala ti na svemu i molim te za strpljenje i snagu za dalje, da ustrajem.

Majčice Božja usliši molim Te moju molbu, daj mi jakosti da izdržim sve nedaće u životu.

Snaga je potrebna i za vjeru:

Daj nam snage da i dalje budemo tvoja dobra vjerna djeca i čuvaj nas od svakog zla, kroz cijeli naš život.

Vezano za sljedeću skupinu molbi, za konkretne svakodnevne probleme, evo nekoliko primjera molbi za dobar uspjeh u školi i za posao:

Molim te pomozi da mi se sestra zaposli, da ja položim diplomski ispit i da nađem posao u svojoj struci što prije. Majko božja Trsatska pomozi da živim što pobožnije, primjerenije, pomozi mi da nađem dobru djevojku koju ću pono voljeti i da mi ta ljubav bude uzvraćena, da osnujem porodicu koja će živjeti po Božjim načelima i odgajati dobru djecu.

Za dobar uspjeh djece i unuka u školi mole i njihovi roditelji i djedovi i bake:

Draga moja majčice! Podjeli pregršt svojih milosti svima mojima koji su krenuli u školu da ih uz Tvoju pomoć bodriš i njima upravljaš.

U molitve za svakodnevne probleme uvrstili smo i ovakve:

Draga Majko Božja čuvaj moju familiju od bolesti posebno malu A. i P. i odgodi nam deložaciju te da nam se rješi stambeno pitanje. Hvala ti.

U skupini molbi u kojima se navode razlozi što su naveli pojedinca da se obrati Mariji, riječ je redovito, o vrlo općenitim navodima kojima se ocrtava moliteljeva situacija. Najčešće se rabe riječi kao što su: bijeda, jad, tuga, žalost, patnja, tegoba, teški trenuci, najgore, vapaj, sve riječi što jakim emotivnim nabojem trebaju iskazati neko teško stanje vjernika, no ne i konkretno o kakvome je stanju riječ.¹⁸ To je u skladu s već uočenom tendencijom zapisa k općenitosti i netransparentnome iskazu molbe. Obilježje je svih zapisa da, iako osobno pisani, nisu osobni; pojedinac se ne povjerava, iako je zaštićen anonimnošću prakse zapisa i mase nepoznatih ljudi u svetištu. Pojedinac se redovito samo moli, a ne otkriva svoju situaciju, svoje probleme:

Hvala Majci Božjoj Trscanskoj koja mi je pomogla da dođem u ovo svetište. Unaprijed zahvalna pomoću koju mi pruža u ovim teškim kućnim problemima. Molim da mi pomogne da mi u kući bude više zdravlja zadovoljstva i puno sretnijih dana umjesto ove patnje. Da mi pomogne da više nevolim onog tko to ne želi.

¹⁸ Pritom nismo uvijek sigurni je li doista riječ o konkretnim teškoćama ili o konvencionalnome izražavanju (vjernik vapi i sl.) pri traženju Marijine pomoći.

Mili Bože ako i gdje postojiš spasi me moje tuge i jadi i da mi se vrati moje najmilije (Nota bene, ovdje se vjernik obraća Bogu, a ne Mariji.)

Katkad je molba izrečena emotivno, a vjernikova situacija vjerojatno nije teška ni bezizgledna (vidjeti prethodnu bilješku). To je samo konvencionalan način obraćanja Mariji, kojoj se može obratiti kao što se obraća Bogu u Ps 102(101):

Draga Majčice još jednom ti se zahvaljujem na svemu što si učinila za moju djecu i mene. Molim te usliši molitvu koju i vapaj moj ktebi da dođe. Nek budemo zdravi. Hvala za sve tvoja vjerna.

O zatvorenosti vjerničkih iskaza svjedoči i neiskazivanje motiva molbe, opravdano time što Marija zna o čemu je riječ.¹⁹

Prelatka Majčice! Donijela sam Ti svoje Srce prepuno ljubavi i molitve. Ti naša predobra Majčice znaš koje su to molitve. Molim te usliši me. Zauvijek Tvoja.

Draga majčice božja Trsatska. Hvala ti za sve milosti i uslišane molitve. Budi uvijek uz mene ti znaš moje nevolje daj mi snage da nadvladam sudbinu i u tvoju se zaštitu preporučam – sebe brata i svoje roditelje i svim našim mrtvima pokoj vječni im daruj i zaštititi ih svojom milosti.

U grupu molitava za ljubav uključene su sve one molitve žena i parova za djecom, za ljubavlju, za sretnim porodom ali i očuvanjem braka:

Majko mila majčice molim te vrati mi D. K. ili me zauvijek ostavi da ga se više ne sjećam i ne pamtim ga.

...Molim te da mi muž P. bude miran a ne nervozan, da nas ne maltretira. Molim te za slogu, mir i ljubav u braku.

Majko draga dajmi zdravlja mira i sreću meni i mom mužu podari nam barem jedno zdravo dijete molim te.

Za sretan porod može moliti ili buduća roditelja ili neka njezina rodaka:

Draga Majko Božja molim te dajmi zdravlja i da ovo dijete koje nosim donesem živo i zdravo na svijet, da bude sloga u obitelji, i molim te da mi čuvaš muža koji često putuje da ne nastrada. Zahvaljujem na svemu do sada i još jedamput za svih da daš zdravlja i mira.

Draga Majko Trsatska, molim Te da čuvaš moju djecu i svih nas da daš mojoj M. da sretno i zdravo dijete donese na ovaj svijet, molim te i molit ću te i klanjam ti se majčice Božja Trsatska.

Usporedimo li analizu tema molitava s analizom načinjenom u svetištu Thierenbach, uočiti ćemo mnogo sličnosti u temama i u obliku molitava, ali i neke razlike. Razlike su nastale ponajviše zbog različite kategorizacije molitava. Kako je već rečeno, francuska je autorica izdvojila kao zaseban motiv molitve za obi-

¹⁹ Fainzang (1991) smatra da je takav iskaz u svezi sa shvaćanjem da je Marija sveznajuća. Prema Herberich-Marx (1991:163) vjernik ne spominje motiv molbe jer smatra da ga Marija znade.

telj, a zajedno je analizirala molbe i zahvale. Izdvajajući obitelj kao zasebnu temu molitve, obuhvatila je pod kategoriju obitelj zapravo različite teme – temu zaštite, mira, sloge i sreće, poroda, ljubavi, stana i sl. (usp. Herberich-Marx, 1991:172). Suprotno tome mi smo kategorizirali sve te teme zasebno analizirajući molbe odvojeno od zahvala.

Zbog različite kategorizacije moguće je usporediti tek neke kategorije motiva. Primjerice, postotak je molitava za zdravlje nešto manji u Thierenbachu (18,4) negoli na Trsatu (22,51). Postotak molitava za vjeru i onih za školu i posao vrlo je sličan, dok je onih u kojima se spominju egzistencijalni problemi na Trsatu dvostruko manje. Tome će možda biti uzrok činjenica da je u te molitve autorica uvrstila zahtjeve za pomoć, koje smo mi izdvojili kao zasebnu kategoriju.

Pogledajmo kako analiza prema kriteriju korisnika korespondira s francuskim slučajem. Ona će omogućiti usporedbu relativnoga udjela molitava za obitelj s istim u Thierenbachu.

U razdiobi svih zapisa prema korisniku molitve pokazuje se da je molitva za obitelj vrlo česta molitva.²⁰ Razlikovali smo zapise u kojima se pojedinac moli za sebe (kategorija »molitelj«) i/ili za druge (spominjanje obitelji, pojedinih članova obitelji, ostalih rođaka i sl.).

korisnik	aps. broj	drugi	aps. broj
molitelj	406	obitelj	348
drugi	144	djeca	213
mol. + drugi	435	muž/žena	66
nema	145	rodit./braća	88
ukupno	1.000	ost. rođaci	56
–	–	nerođaci	14
–	–	općenito	25
–	–	neidentif.	6
–	–	ukupno	816

Zapisa za molitelja i za molitelja i druge osobe ima u podjednakome postotku, dok zapisa isključivo za druge osobe ima mnogo manje. Pretežu zapisi u kojima vjernik moli za sebe (80%), iako ima više od polovice zapisa u kojima se vjernik obraća Mariji zbog nekog drugog. Raščlanjenjem zapisa za druge osobe uočavamo da je više od dvije trećine svih molitava za druge upućeno na obitelj (općenito) i na pojedine članove obitelji. Relativni broj zapisa za obitelj istovjetan je istome u francuskome uzorku (34,7% u Thierenbachu i 34,8% na Trsatu). To je još jedna u nizu već navedenih sličnosti tema molitava i njihovih učestalosti u dva svetišta.

²⁰ Analiza samo prosidbenih zapisa (molbi) ponavlja isti model. U molbama ima 630 zahtjeva za molitelja, 324 za obitelj, 206 za djecu, 62 za muža i ženu. Ti su postoci vrlo slični postocima za cijeli uzorak zato što molbe ujedno čine i 80% cijeloga uzorka.

Analizirali smo i motive molbi prema korisniku za one kategorije korisnika za koje ima znatan broj zapisa. To su slučajevi u kojima je korisnik molitve pojedinac koji se moli (molitelj), njegova obitelj i djeca.

motiv	molitelj n=630		obitelj n=324		djeca n=206	
	aps. broj	% od 630	aps. broj	% od 324	aps. broj	% od 206
zdravlje	235	37,3	135	41,67	87	42,23
sreća	186	29,52	155	47,84	55	26,70
opć. pomoć	221	35,08	89	27,47	46	22,33
zaštita	162	25,71	103	31,79	74	35,92
vjera	74	11,75	17	5,25	29	14,08
škola	62	9,84	4	1,23	22	10,68
egz. prob.	70	11,11	41	12,65	12	5,83
ljubav	42	6,67	8	2,47	9	4,37
ostalo	28	4,44	8	2,47	5	2,43
ukupno	1.080	-	560	-	339	-

Analiza motiva prema korisniku ponavlja uzorak analize svih motiva: četiri najzastupljenija motiva zapisa su zdravlje, sreća, pomoć i zaštita. No donekle se razlikuje njihova učestalost prema korisniku. Uz zdravlje kao jedan od najčešćih motiva u sve tri skupine, vjernik će za sebe najviše moliti za općenitu pomoć; za obitelj će najviše molitava biti za sreću i mir; za djecu, pak, za zaštitu. Takav je uzorak učestalosti motiva prema korisniku razumljiv jer djeca su za njihove majke i očeve nezaštićena bića. Obitelj se smatra skupinom ljudi kojoj ponajviše treba sreća, mir, sloga i zajedništvo. Vjernik, pak, koji uglavnom ne otkriva motive svojih molitava i svoje probleme, traži općenitu pomoć.

Kao što i očekujemo prema dosadašnjim analizama, ostali su motivi manje zastupljeni. Zanimljivo je usporediti ih: vjera, pobožnost i ispravan put ponajviše se traže za djecu, dok će pojedinac za sebe tražiti moralnu snagu i jakost, a manje ustrajnost ili obraćenje, što su prisutni u molbama za djecu. Za uspjeh u školi i na poslu pojedinac se podjednako moli i za sebe i za svoju djecu, dok su egzistencijalni problemi prisutni podjednako u molitvama za sebe i za obitelj. Čini se da djeca takvih problema imaju manje, što je vjerojatno objašnjivo time što su molitve više upućene za manju negoli za odraslu djecu.²¹

Zahvale su analizirane prema motivima i korisniku. Iako se većina motiva zahvala i molbi preklapaju, uočavamo razlike u njihovoj učestalosti, a nailazimo i na dva motiva karakteristična za zahvale. To su zahvale za milost, za koju se moli samo u malome broju slučajeva (svega u četiri slučaja uključena u kategoriju općenitih molbi za pomoć), te motiv neposredne zahvale za netom učinjenu molbu.

²¹ Nažalost, ova je analiza neusporediva s francuskom zato što je autorica sustavno prikazala sve molitve za »nas« i za druge u istoj kategoriji, dok su ovdje te molitve raščlanjene na molitve za sebe i za druge.

motiv	apsol. broj	postotak	
		od 509	od 606
općenito	235	46,17	38,78
za molbu	99	19,45	16,34
milost	93	18,27	15,35
zdravlje	61	11,19	10,07
sreća	21	4,13	3,47
škola	14	2,75	2,31
zaštita	13	2,55	2,15
vjera	12	2,36	1,98
ljubav	9	1,77	1,49
egz. prob.	9	1,77	1,49
ostalo	40	7,86	6,6
ukupno	606	–	100,00

Uz općenite zahvale (za pomoć i općenito bez ikakve oznake za što je zahvala, kao u sintagmi »hvala ti«) i zahvale za netom učinjenu molbu, najviše je zahvala za milost. Vjernik se zapravo zahvaljuje za sve što je Marija učinila za njega, nazivajući to milošću. Skupina motiva označenih kao zahvale za molbu posebno su izdvojene jer je riječ o zahvali za netom izrečenu molbu. Vjernik se u otprilike petini slučajeva unaprijed zahvaljuje Mariji, siguran da će ona ispuniti njegovu molbu. Ostala dva motiva prisutna kod molbi u značajnome postotku (zaštita i sreća), zanemariva su među zahvalama. Analiza motiva zahvala upućuje na zaključak da su one općenitije od molbi. Drugim riječima, milost koju vjernik moli od Marije specifičnija je od milosti za koju joj se zahvaljuje. Ni iz jednih ni iz drugih nije razvidno da neki neposredni motivi potiču vjernike na dolazak u svetište. Skupina ostalo veća je nego inače zato što uključuje veliki broj zahvala Mariji što je omogućila vjerniku posjet trsatskome svetišu (27) te veći broj zahvala za spas u saobraćajnoj nesreći (8). Pogledajmo nekoliko tipičnih zahvala za milost:

Hvala Ti Majko Trsatska za sve primljene milosti i dalje se preporučam u Tvoj sveti zagovor.

Općenito za Marijino djelovanje:

Zahvaljujem se Majci Božjoj Trsačkoj na svemu što mi je dala.

Za zdravlje:

Majko Božja Trsačka hvala što si me ozdravila prosim te čuvaj me i dalje i cjelu obitelj.

I zahvala za netom izrečenu molbu:

Majko, molim te da mi pomogneš da mi napokon krene na dobro. Hvala.

Prema korisniku zahvale su u apsolutnoj većini zahvale za pojedinca koji je posjetio svetište (485 slučajeva od 509). Samo su 63 slučaja zahvala za druge osobe, od čega najviše za obitelj (33), djecu (23) te muža ili ženu (7).

Pogledajmo sad na ukupnome uzorku načine obraćanja Mariji, zabilježene u 939 slučajeva.

najčešća denominacija	imenica	atribut
Majka Božja 239	majka 738	Božja 526
Majka Božja Trsatska 248	majčica 170	Trsatska 368
draga majka 61	Marija 48	draga 244
draga majčica 56	Gospa 19	moja/naša 34
	Bogorodica 2	mila 25
	Djevica 1	dobra 9
	ostalo 13	superlativ 6
		ostalo 18

Vjernici najčešće nazivaju Mariju »majkom« i »majčicom«. Kombinacija toga zaziva s atributima »Božja« i »Trsatska« nalazi se u više od polovice slučajeva u kojima je zabilježeno oslovljavanje Marije. »Majka« se kombinira i s ostalim atributima, najčešće s »draga«. U pojedinim primjerima nalazimo »majka ljubavi naše«, »majka svih kršćana«, »majka svih bijednika«. Često se Marija kao Majka Božja izjednačava s Marijom kao majkom ljudi, o čemu svjedoči i molba:

Majko Marijo predajem ti moju djecu budi im Majka i svima nama tvoja štovateljica M.

Uz atribute »draga« i »Božja« nalazimo mnogo rjeđe atribute »mila«, »slatka«, »dobra«, »velika«, »ljubljen« i po jedan superlativ – »preslatka«, »predobra«, »presvijetla«, »najbolja«, »najdraža«, »predivna«. Samo je pet slučajeva u kojima se Marija naziva milostivom ili od Božje milosti, iako trsatsko svetište nosi naziv Svetište Majke Milosti na Trsatu (Cvekan, 1985, u naslovu). Nazivi »Gospa« i »Djevica« rabe se tek iznimno.²² Nadalje, nalazimo po jedan ili dva slučaja obraćanja s »kraljice«, »gospođo«, »spasiteljice«, »zaštitnice«, »zagovornice« i »milosnice«, a jednom i neuobičajen naziv »liječnik nad svim liječnicima«. Redovito je obraćanje Mariji s ti, tek u četiri slučaja zabilježeno je obraćanje u drugome licu množine.²³ Međutim, iako se Mariji obraća u drugome licu jednine, njezini su nazivi i atributi često pisani velikim slovom. Ostale se svete osobe spominju vrlo rijetko. U 18 slučajeva riječ je o Isusu Kristu, u 21 o Bogu, u četiri o Duhu Svetomu i Svim svetima, a u jednom se spominju sv. Leopold Mandić i Petar Barbarić.²⁴

²² U Thierenbachu se Mariji najviše obraća s Gospo (Notre-Dame de Thierenbach) i Djevice Čudesna (Vierge Miraculeuse) (Herberich-Marx, 1991:167).

²³ To je sasvim suprotno obraćanju Mariji u Thierenbachu (Herberich-Marx, 1991:169).

²⁴ Leopold Mandić proglašen je svecem a Petar Barbarić slugom Božjim.

Obraćanja Mariji ukazuju na prisnost i tople osjećaje što ih vjernici osjećaju prema Mariji. Afektivni izrazi, osobito u atributima i u nazivu »majčica«, govore o sentimentalnosti, ukazuju na nježnost vjernika prema Mariji. Nadalje, oni ukazuju na to da Marija nije bilo koja; ona je u više od trećine slučajeva upravo Trsatska Marija (usp. Christian, 1989). Marijina je posrednička misija između čovjeka i Boga, posvjedočena tek u malome broju slučajeva izričitim spominjanjem Boga Oca i Sina. Međutim, iz analize glagola upotrijebljenih za oznaku Marijina djelovanja može se bolje vidjeti njezina posrednička uloga. U stotinjak zapisa vjernici mole Mariju da moli za njih, da im isprosi milost, da se zauzme za njih ili da ih preporuči kod Boga. Ipak, i ova analiza pokazuje da se u većini slučajeva smatra da je Marija ta koja dijeli milost, čuva, pomaže, vodi na pravi put i sl...

Glagoli što označuju Marijino djelovanje (775 slučajeva)	
pomoći	281
čuvati	270
dati	254
preporučiti	103
uslišati	80
povesti	27
spasiti	37
oprostiti	15
izliječiti	8
ukupno	1072

Marija djeluje na različite načine. Najviše pomaže, čuva i daje (u varijantama daruje, pruža ili sl.), preporučuje i moli za vjernike, uslišava i blagoslivlja, tješi i ublažava, a katkad i upravlja životima i vodi na pravi put, sja i bdije nad ljudima, dijeli s njima sve u životu, znade što čovjeku treba a da joj to čovjek ne mora reći, primjerice:

Isuse i Marijo Hvala Vam na milostima što ste mi udijelili. Obratite moju djecu i pratite ih u zdravlju i miru. Hvala za sve.

Majko Božja Trsatska molimo te da nam na putu našeg života tvoje svjetlo sja. Hvala na svemu. Majko preporučam ti duhovna zvanja i sve svoje. Bdi i čuvaj nas da budemo uvijek tvoji.

Majko božja Trsatska moli se za sve nas, ti sve naše boli najbolje znaš. Hvala ti majčice božja za sve tvoje dobro koje dijeliš s nama.

Proštenjari Mariju mole za njezine milosti. No često joj se obraćaju imperativnim oblicima kao što su »daj mi/nam«, »učini da«, »usliši me« ili sl., prema shemi:

obraćanje Mariji (945 slučajeva)	
glagoli molitve	362
zahvaljivanje	428
imperativ	380
iskazi štovanja	40
ukupno	1570

Vjernici Mariju mole, prose, nadaju se uslišanju, zahvaljuju joj se, štuju je, ljube, uzdaju se u nju i klanjaju joj se:

Molim te Majčice čuvaj me.

Majko Božja čuvaj nas i budi s nama.

Draga majka trsačka zahvaljujem ti se za sve dobro što si mi napravila. Molim te udijeli zdravlje meni P. B. i N. umiri i dalje našega P. i familiju. Doviđenja. Hvala.

Draga majko božja Trsatska daj nam zdravlja i zadovoljstvo oslobodi nas od zla, skupoće i bolesti i sve što ne valja, molimo te i ljubimo te.

Katkad nema nikakvoga glagola obraćanja, primjerice:

Za zdravlje i sreću.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zaokružujući ovo istraživanje zapisa trsatskih proštenjara iz kasnoga ljeta i jeseni 1987. dolazimo do nekoliko zaključaka i pitanja. Zapisi su, vidjeli smo, pretežno anonimni. Ne možemo suditi o namjeri zapisivača glede anonimnosti. Možemo, međutim, zaključiti da anonimnost nije pridonijela većoj povjerljivosti i otvorenosti vjernika, kako bismø to očekivali na temelju analize sličnih zapisa u elzaškome svetištu (Herberich-Marx, 1991:146). Zapisi proštenjara na Trsatu vrlo su općeniti i sadržajem (u pojedinostima i u globalu) i formom, osobito kad je riječ o zahvalama. Neki su motivi već po sebi općeniti, primjerice traženje pomoći i zaštite i zahvaljivanje za pomoć i/ili milost; drugi su specifičniji, primjerice motiv zdravlja, no ne pružaju mogućnost detaljne analize bolesti proštenjara. U zapisima se, nadalje, tek u malome broju navode neposredni razlozi obraćanja Mariji. To pridonosi općemu dojmu neosobnosti i netransparentnosti zapisa. Kad su ipak navedeni razlozi obraćanja konkretizirani, vjernici traže zaštitu od nedefiniranih opasnosti, od apstraktnoga zla, a ne pomoć u konkretnoj teškoj životnoj opasnosti. Najkonkretniji su zapisi u svezi sa školom i poslom, no oni čine relativno malu skupinu svih zapisa. Nema niti jedan zapis o materijalnoj situaciji niti o konkretnim ekonomskim problemima.²⁵

²⁵ U uzorku iz 1977. bio je jedan takav zapis u nekoliko molitava istoga proštenjara.

Nekoliko je mogućih tumačenja općenitosti trsatskih zapisa. Možemo pretpostaviti da motivacija vjernika za odlazak u svetište nije konkretna potreba ili zahvala, nego skup različitih motiva, o kojima, nažalost, možemo samo nagađati. Možda je najčešći poticaj za odlazak na Trsat taj da župa kojoj vjernik pripada organizirano hodočasti na Trsat na neki Marijin blagdan. Čini nam se da je tek s dolaskom i posjetom kapelici vjernik doveden u situaciju da razmišlja o tome što želi i za što se može zahvaliti. To *ad hoc* razmišljanje rezultira općenitim i neosobnim zapisima. Mogli bismo pretpostaviti da su zapisi općeniti zbog toga što suvremeni čovjek (bolje reći suvremena žena, jer je riječ o ženskoj praksi) nerado otkriva svoje probleme, ali i stoga što ne traži neposredna materijalna dobra, već duhovne vrednote (kao sreću, mir, blagoslov, vjeru) ili, pak, samo Marijinu prisutnost i pomoć. Možda zapisi ostaju općeniti i stoga što vjernici smatraju da Marija znade zašto je mole pa je o tome nepotrebno posebno govoriti. Napokon, vezano za uvodna razmatranja, pitamo se nije li općenitosti zapisa pridonio pripovjedni oblik u kojem su iskazani. Naime, pretpostavljamo da su sadržaj i izražaj molitava do neke mjere uvjetovani žanrom kroz koji se iznose.

Pretpostavimo li oprezno da na temelju zapisa ipak možemo govoriti o svjetonazoru proštenjara, tj. o shvaćanju svojega položaja u svijetu i svojega odnosa spram božanstva, možemo reći da proštenjari, naravno govorimo o onima koji su ostavili trag u zapisu, sebe doživljavaju kao ovisne o božanskoj milosti, a Mariju kao neophodnu pratilju u njihovim životima. U više od trećine slučajeva proštenjari traže općenitu pomoć i zaštitu u životu, dakle Marijinu prisutnost. Nadalje, njihova su očekivanja velika, ali je veliko i njihovo povjerenje i predanost Mariji. Oni se unaprijed zahvaljuju na traženome, sigurni da će molitve biti uslišane. Oni redovito ne smatraju da Mariju treba nečim potaknuti na djelovanje, već vjeruju u njezinu božansku milost, sveprisutnost i svemoć. Možda se i mali broj molitava vezanih za smrt (vlastitu i drugih ljudi) i oprost od grijeha²⁶ može protumačiti vjerom i povjerenjem u Božju milost (preko Marije). Karakteristično je da se u 90% slučajeva Mariji obraća izravno, a ne posredno preko Isusa ili Boga. Marija je najbliža osoba povjerenja: komunikacija Marije i vjernika jest komunikacija prisnih osoba, prepuna povjerenja i afektivnosti.

Karakteristična je, nadalje, okrenutost vjernika prema sebi i svojim najbližima, članovima najuže obitelji. Zanimljivo se malo vjernici mole za druge ljude, poznate ili nepoznate, za širu zajednicu u kojoj žive ili za neku drugu (koja možda u tom trenutku pati zbog rata, gladi ili sl.), ili za sve ljude svijeta.²⁷ Ako ih ne mobilizira neka zajednička opasnost, kao primjerice ona nacionalna 1991, vjernici su usredotočeni na sebe i na svoju najužu obitelj i njezine probleme. To upućuje na izoliranost suvremenoga čovjeka i na to da je njegova referentna grupa ponajprije njegova obitelj. Svi se njegovi interesi, želje i traženja iscrpljuju

²⁶ Herberich-Marx (1991:157) također nalazi mali broj molitava vezanih uz grijeh.

²⁷ To je u izrazitoj opoziciji spram molitava zapisanih u jesen i zimu 1991, kad je zbog agresije na Hrvatsku gotovo svaki zapis sadržavao molitvu za mir u domovini ili molitvu za očuvanje hrvatskih vojnika ili za povratak prognanika.

unutar te male društvene skupine. Molitve za obitelj i pojedine njezine članove govore o svim vidovima obiteljskoga života i o svim brigama što ih on donosi – o porodu, odgoju djece, njihovu školovanju i poslu, slozi i miru u obitelji. No kao i sve molitve i ove najviše izražavaju brigu za zdravljem, Marijinom prisutnošću i pomoći te za srećom cijele obitelji i svakoga člana napose.

Napokon, što se može reći o zapisima trsatskih proštenjara *qua* hrvatskih proštenjara, tj. može li se nešto reći o etničkim obilježjima tih zapisa? Usporedba sa sličnom analizom u jednome francuskom svetištu, pretpostavimo li da Trsat reprezentira pobožnost hrvatskih, a Thierenbach francuskih proštenjara,²⁸ upućuje, čini nam se, na zaključak da tumačenja jednih i drugih zapisa ne ukazuju na bitno različite interese i brige vjernika, kao ni na drukčije izražavanje pobožnosti prema Mariji i shvaćanje njezine uloge u životu čovjeka. Manje razlike nastaju u učestalosti pojedinih motiva. Jedna je znatnija razlika u broju zahvalnih zapisa – u Thierenbachu ih je dvostruko manje negoli na Trsatu. Najveće su razlike u denominaciji Marije – Majka Božja na Trsatu i Notre-Dame (Gospa) u Thierenbachu, te u načinu obraćanja – u drugome licu jednine na Trsatu i u drugome licu množine u Thierenbachu.²⁹ Čini nam se da ta dva obilježja ponajviše ukazuju na određenu kulturološku razliku u odnosu puka prema Mariji u dvije etničke skupine.

LITERATURA

- Gerald D. BERREMAN, *Anemic and Emetic Analyses in Social Anthropology*, *American Anthropologist* 68, 1966, str. 346–354.
- William A. jr. CHRISTIAN, *Person and God in a Spanish Valley*, Princeton, Princeton University Press, 1989.
- James CLIFFORD, *Introduction: Partial Truths*, u: James CLIFFORD i George E. MARCUS (ur.), *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley, University of California Press, 1986, str. 1–26.
- Paškal CVEKAN, *Trsatsko svetište Majke Milosti i franjevci njeni čuvari*, Trsat, 1985.
- Sylvie FAINZANG, *Suppliques à Notre-Dame de Bonne Garde. Construire l'efficacité des prières de guérison*, *Archives de sciences sociales des Religions* 73, 1991, str. 63–79.
- Geneviève HERBERICH-MARX, *Evolution d'une sensibilité religieuse. Témoignages scripturaires et éconographiques de pèlerinages alsaciens*, Strasbourg, Presses Universitaires de Strasbourg, 1991.
- Franjo Emanuel HOŠKO, *Sadržajne i povijesne odrednice razvoja i istraživanja pučke pobožnosti*, *Bogoslovska smotra* 53 (2–3), Zagreb, 1983, str. 194–206.

²⁸ Naglašavamo da je riječ o hipotezi jer raspoložemo samo podacima iz jednoga svetišta u svakoj zemlji (francusko je, k tome, smješteno u regiji s povijesno značajnim njemačkim utjecajem). Za donošenje sudova o pučkoj pobožnosti prema Mariji u Hrvata valjalo bi provesti slična istraživanja i u drugim marijanskim svetištim (primjerice u Mariji Bistrici, Sinju i sl.). Uz to, povijesno potpunija slika dobila bi se obradom knjiga molitava iz ranijih razdoblja.

²⁹ Neki su sudionici XI. mariološkoga kongresa u Huelvi, na kojem je ovaj referat bio pročitan, sugerirali da je tu riječ o jezičnoj razlici.

Resumé

*ETUDE ETHNOLOGIQUE DES PRIÈRES DES PÈLERINS
CONSIGNÉES À TRSAT*

L'auteur analyse les prières des pèlerins consignées à Trsat, un haut-lieu de pèlerinage de la région de Rijeka au nord du littoral croate de l'Adriatique dans la période entre le 3 août et le 22 novembre 1987. L'analyse est faite du point de vue ethnologique en respectant quelques pensées théoriques et méthodiques de la dite discipline exposées dans l'introduction. Une bonne partie de l'étude est consacrée à l'explication des procédés méthodiques. Les prières sont analysées de plusieurs aspects dont les plus détaillés sont l'analyse des types des prières et de leurs thèmes par rapport au type et par rapport au bénéficiaire de la prière, l'analyse des bénéficiaires, de la dénomination de Marie et des verbes désignant l'action de Marie, et, enfin, l'analyse de la manière de s'adresser à Marie. Toutes les analyses statistiques sont accompagnées des citations des prières.

L'auteur conclue que les prières sont en principe très générales, à savoir elles laissent apparaître peu de détails de l'existence des pèlerins. Quant'à la conception des pèlerins de leur place dans le monde et de leur relation envers les personnages célestes l'auteur propose que les pèlerins se montrent dépendants de la grâce divine et qu'ils voient Marie comme l'accomagnatrice indispensable de leur vies. Ils ne pensent pas qu'il faut inciter Marie à l'action, ils croient en sa miséricorde, son omniprésence et son omnipotence. Elle n'est pas seulement l'intercesseuse des hommes auprès de Dieu – dans la majorité des cas elle est censée avoir les mêmes pouvoirs que Dieu. Les prières aussi revèlent le repliement des croyants sur eux-mêmes et sur les membres de leur famille la plus proche. Ce résultat est peut-être lié à l'isolement de l'homme moderne et au fait que son groupe de référence est la famille. Finalement, la comparaison systématique des prières consignées à Trsat avec celle consignées à Thierenbach en Alsace, permet la conclusion que bien qu'il n'y ait pas une différence fondamentale entre les thèmes des prières on peut décèler néanmoins quelques différences culturelles dans l'expression de la piété populaire envers Marie dans les deux sanctuaires.